

Kuzey Kıbrıs Herpetofaunası Hakkında Bir Ön Çalışma Raporu

Bayram GÖÇMEN, C. Varol TOK, Uğur KAYA, Murat TOSUNOĞLU
Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Zooloji Anabilim Dalı, Bornova, İzmir-TÜRKİYE

Geliş Tarihi: 10 / 1 / 1995

Özet: 1989-1994 yılları arasında yapılan araştırma gezilerinde toplanmış ve daha önceden ZDEU koleksiyonunda kayıtlı bulunan toplam 506 adet herpetolojik materyal değerlendirilmiştir. Tespit edilen türlerin 3'ü kurbağa (Anura), 1'i kaplumbağa (Testudinata), 10'u kertenkele (Lacertilia) ve 7'si yılanlar (Ophidia) grubundandır. Bunlar Bufonidae, Hylidae, Ranidae, Emydidae, Gekkonidae, Agamidae, Chamaeleonidae, Lacertidae, Scincidae, Typhlopidae, Colubridae ve Viperidae olmak üzere toplam 12 familya'ya dahildir. Türler hakkında ekolojik ve biyolojik bilgiler verilmiş ve bazı türlerin (*Rana ridibunda*, *Lacerta laevis*, *Ophisops elegans* ve *Ablepharus kitaibelii*) taksonomik statülerinin yeniden ele alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Boulenger (1)'ın Kıbrıs'da bulunduğuunu belirttiği *Coluber najadum* uzun bir süreden sonra ikinci kez kaydedilmiştir. Diğer taraftan ZDEU koleksiyonunda Kıbrıs'a ait *Eryx jaculus* ve *Elaphe situla* örneği mevcut olmakla birlikte söz konusu türlerde ait örnekler araştırılmamış süresince rastlanmamış olması, eski alkol materyali olmaları ve daha önceden bu konuda hiç bir kayıt bulunmaması nedeni ile şüpheli karşılaşmaktadır. *Eumeles schneideri*, *Natrix natrix*, *Malpolon monspessulanus* ve *Telescopus fallax* gibi önceden kayıtlı bulunan örnekler şimdiki çalışmada rastlanmamış olması da sürüngen türlerinin Kıbrıs'da ciddi bir yok olma tehlikesi ile karşı karşıy়alı olduğunu düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Kıbrıs, Herpetofauna.

A Preliminary Report on the Herpetofauna of Northern Cyprus

Abstract: A total of 506 herpetological specimens collected during the excursions in the period between 1989-1994 and some previously collected samples present in the ZDEU collection are surveyed. Among the species determined are 3 amphibians (Anura), 1 turtle (Testudinata), 10 lizards (Lacertilia) and 7 snakes (Ophidia). These belong to a total of 12 families: Bufonidae, Hylidae, Ranidae, Emydidae, Gekkonidae, Agamidae, Chamaeleonidae, Lacertidae, Scincidae, Typhlopidae, Colubridae and Viperidae. Ecological and biological data for the species are given and it is stressed that the taxonomical states of some species (*Rana ridibunda*, *Lacerta laevis*, *Ophisops elegans* and *Ablepharus kitaibelii*) should be taken into consideration again. Also an old record of a snake supposedly living in Cyprus (1), i.e. *Coluber najadum* is confirmed after for a long time. On the other hand, the presence of *Eryx jaculus* and *Elaphe situla* in Northern Cyprus was reported in the ZDEU collection. However, the occurrence of these species in Cyprus is considered as doubtful since no specimens were encountered during the period of our surveying, the specimens in the ZDEU collection are very old alcohol material and also no previous report is present. *Eumeles schneideri*, *Natrix natrix*, *Malpolon monspessulanus* and *Telescopus fallax* species which were previously reported to be found in Cyprus, are not encountered in the our present study. This makes us consider that these reptile species face a serious threat of extinction in the island.

Key Words: Northern Cyprus, Herpetofauna.

Giriş

Kıbrıs'ın herpetofaunası hakkında son yıllarda yapılan çalışmalarda (2-8) daha ziyade adanın güney kısimlarından örnekler incelenmiştir. Bu çalışmalarda Kıbrıs için endemik olan yeni bir yılan türü, *Coluber cypriensis* tanımlanmıştır (5) ve ayrıca *Telescopus fallax*, *Vipera lebetina*, ile *Natrix natrix*'ın taksonomik durumunun problemlü olduğu, *Bufo viridis*'in ise subspesifik durumunun belli olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Kıbrıs'daki *Rana ridibunda* örneklerinin İsrail'den tanımlanan yeni bir tür, *R. levantina* olduğu belirtilmiştir (7). Başoğlu ve Baran (9) tarafından Kıbrıs'taki *Chamaeleo chamaeleon* populasyonlarının nominat alttüre

ait olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, Böhme ve Wiedl, (7) adadaki populasyonun Doğu Akdeniz'li bir form olan *C.c. recticrista* alt türü ile temsil edildiğini belirtmişlerdir. Aynı çalışmada Kıbrıs'daki *Ophisops elegans* populasyonunun Hatay (Akdeniz) populasyonuna benzettiği vurgulanmıştır.

Budak ve Göçmen (10) tarafından Kıbrıs'daki *Lacerta laevis* populasyonunun düşük bir olasılıkla da olsa iki ayrı populasyon halinde olabileceği belirtilmiştir. Aynı araştırmacılar Kuzey Kıbrıs *L. laevis* populasyonunun Adana ve Mersin civarındaki nominat ırk, *L. laevis laevis* örneklerinden (11) bazı önemli morfolojik karakterler bakımından ayırdığını ve Werner (12)'in ver-

miş olduğu diagnostik karakterler ile iki populasyonun ayırt edilemeyeceğini ortaya koymuşlardır. Böylelikle Osenegg (2) ile Schätti ve Sigg (4)'in bu konudaki şüphelerini doğrulamışlardır. Budak ve Göçmen (10) ayrıca saptanın farklılıkların tür düzeyinde olabileceğini ifade etmişler ve belki de Kıbrıs populasyonunun *L. troodica* şeklinde tür düzeyine çıkartılabilceğini söylemişlerdir. Diğer taraftan Kıbrıs'ta soyunun tükenmiş olduğuna inanılan (8) su yılahı *Natrix natrix* Güney Kıbrıs'da üreyebilir bir populasyon halinde yeniden bulunmuştur (6).

Önceki çalışmaların aksine, bu çalışmaya Kuzey Kıbrıs'ın herpetofaunası değerlendirilerek türlerin Kıbrıs'daki dağılımına ve yakın kararlarda yaşayan benzer türlerle karşılaştırmalı olarak taksonomik durumlarına ağırlık getirilmeye başlanmıştır.

Materiyal ve Metot

Araştırmada incelenen materyal, 1989-1994 yılları arasında Kuzey Kıbrıs'a yapılan bilimsel gezilerde toplanmış örneklerle, eskiden toplanmış örneklerden oluşmaktadır. Örnekler ZDEU (13) koleksiyonunda muhafaza edilmektedir. 506 örnekten oluşan materyalin toplandığı ve gözlendiği mahaller harita üzerinde (Şekil 1) belirtilmiştir.

Her bir türü ait materyal listesi, o türün başlığı altında, demirbaş numarası, örnek sayısı, toplandığı yer ve harita üzerindeki no'su, toplandığı tarih ve toplayan şeklinde verilmiştir.

Araziden elde edilen canlı örneklerin, gerekli renk, desen ve biyotop özellikleri not edildikten sonra fo-

toğraf ve slaytları çekilmiştir. Daha sonra eter ile anestezî uygulanan veya %70'luk etanol'de boğularak öldürülen örnekler, %70'luk etanol ile hazırlanan %7'lük formol-etanol enjeksiyonu ile 24 saat süreyle tespit edilmişlerdir. Bunu takiben %70'luk alkol'de daimi muhafazaya alınmışlardır. Çalışmanın çok fazla tür içermesi nedeniyle türlere ait taksonomik açıklamalar söz-konusu tür başlıkları altında verilmiştir.

Bulgular ve Taksonomik Değerlendirme

a. Türler, Dağılışları ve Yerel İsimleri

Araştırmada belirtilen türler, Kuzey Kıbrıs'daki dağılışları ve halkın tarafından yaygın şekilde kullanılan yerel isimleri Tablo 1'de özeti gösterilmiştir.

b. Türlerin Değerlendirilmesi

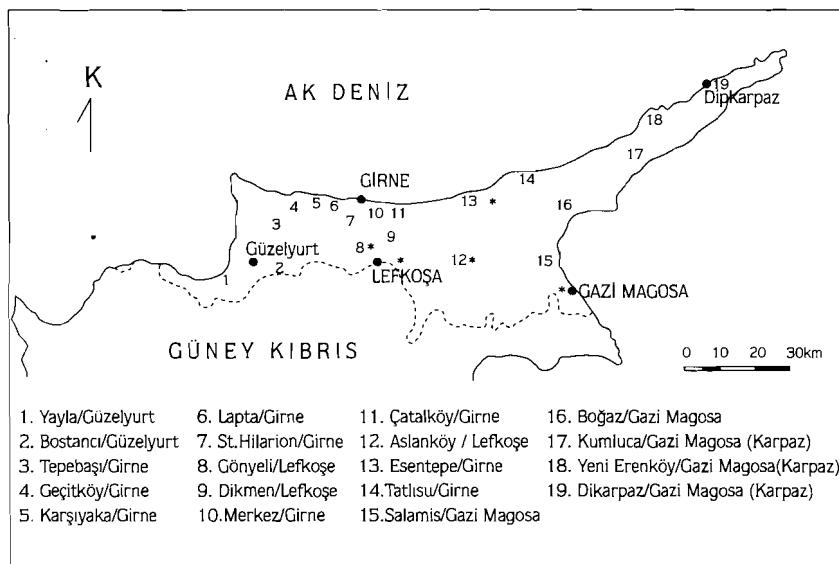
Familya: Bufonidae

Bufo viridis Laurenti, 1768

Materyal: N:1, ZDEU 67/1994, 1, Gönyeli/Lefkoşa [8], 17.08.1994, Le. B. Göçmen.

Juvenil olan tek örnek Gönyeli göleti kıyısında (Şekil 18), gündüz saatlerinde taş altından nemli bir ortamda ve deniz seviyesinden 110 m. yükseklikte bulunmuştur. Örneğin sırt tarafının zemin rengi yeşilimsi gri renkte, bu zemin üzerinde koyu yeşil lekeler birleşmiş ve vucut gerisine doğru küçüklerek yuvarlaklaşmıştır. Kirli beyaz renkteki ventralde birkaç küçük leke mevcuttur (Şekil 2).

Eldeki örneğin subspesifik durumu henüz aydınlatılmamış olmakla birlikte, Schmidtler (8) Kıbrıs po-

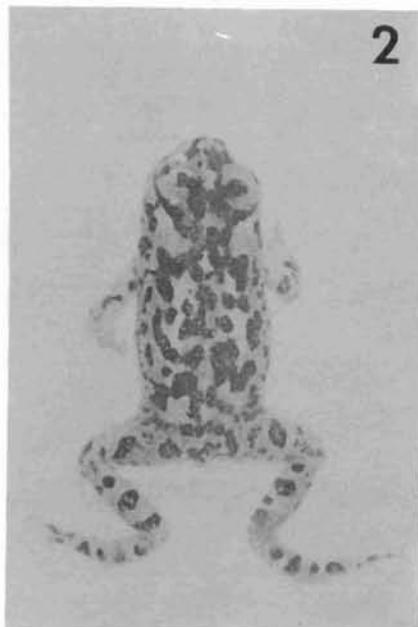
Şekil 1. Kuzey Kıbrıs'ta Araştırma Yapılan Lokaliteler (Yıldız [*] İşareti ile Gösterilen yerler, Eski Tarihi Materyallerin Temin Edildiği Yerler İşaret Eder)

pulasyonunun *B. v. arabicus* formuna benzediğini belirtmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Belirlenen Türler, Yakalandıkları veya Gözlendikleri Lokaliteler (Altı Çizgili) ve Bu Türlerin Kıbrıslı Halk Tarafından Verilen Yerel İsimleri.

Tür	Yerel İsmi	Lokalite
1. <i>Bufo viridis</i>	Yeşil Kurbağa	8
2. <i>Hyla savignyi</i>	Küçük Kurbağa	4
3. <i>Rana ridibunda</i>	Göl Kurbağası	4.8
4. <i>Mauremys caspica</i>	Kaplumbağa	K. Kaymaklı/Lefkoşa*
5. <i>Cyrtopodion kotschyi</i>	Mışaro	2.6. <u>15</u> .18
6. <i>Hemidactylus turcicus</i>	Mışaro	6.8. <u>15</u>
7. <i>Agama stellio</i>	Gürkuda	6.2,18,15 ve diğer lokaliteler
8. <i>Chamaeleo chamaeleon</i>	Hamolyo, Burnukapan	3.6
9. <i>Acanthodactylus schreiberi</i>	Iri Alizavra	1.4,8,15,18,12
10. <i>Lacerta laevis</i>	Kertenkele	4.5,6,7,10,11. <u>13</u> .14
11. <i>Ophisops elegans</i>	Alizavra	2.6,8,15,19 ve diğer lokaliteler
12. <i>Ablepharus kitaibelli</i>	"Güneş Yilancığı"	1.2,6.7. <u>11</u> .18
13. <i>Chalcides ocellatus</i>	Bizaska	1.2,6.8.12*,15
14. <i>Mabuya vittata</i>	-	1.2,6.7.8,15. <u>18</u>
15. <i>Typhlops vermicularis</i>	Demir Yılanı	6
16. <i>Coluber jugularis</i>	Kara Yılan	2.3,4.6.8 K. Kaymaklı/Lefkoşa*
17. <i>Coluber najadum</i>	Ok Yılanı	K. Kaymaklı/Lefkoşa*.6
18. <i>Coluber nummifer</i>	Batsallı	3.6. <u>17</u> Magosa*, K. Kaymaklı/Lefkoşa*
19. <i>Natrix natrix</i>	Su Yılanı	8*
20. <i>Telescopus fallax</i>	-	8*
21. <i>Vipera lebetina</i>	Batsallı	13*.17

Şekil 2.

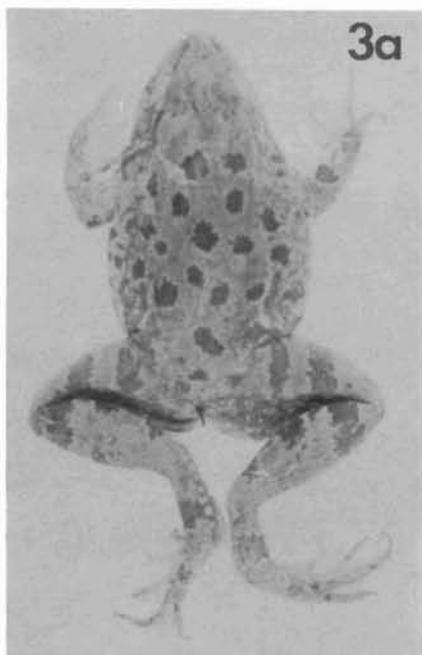

Familya: Hylidae

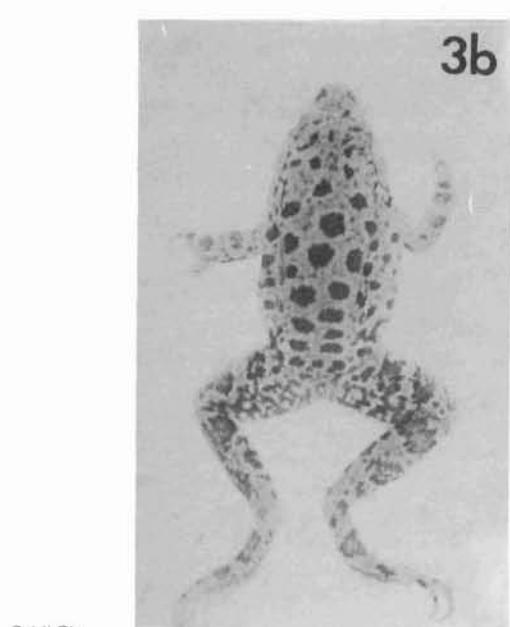
Hyla savignyi (Audouin) 1827

Materyal: N:26,ZDEU 87/1993, 1-26, Geçitköy/Girne [4], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen.

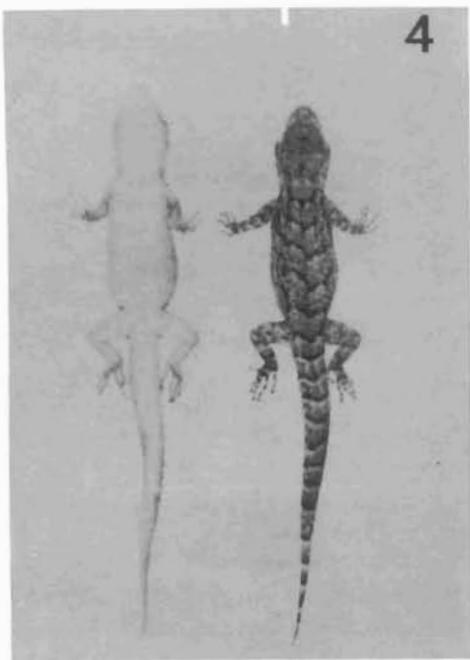
Yirmialtı juvenil örnek Geçitköy göletine dökülen dere yatağında, su birikintisine yakın nemli, mersin

Şekil 3a.

Şekil 3b.

Şekil 4.

Şekil 5.

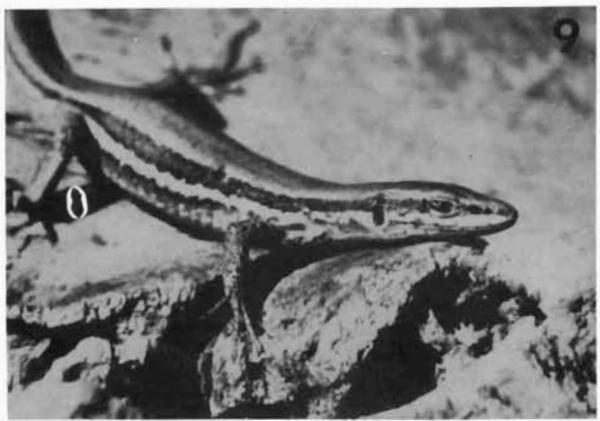
Şekil 6.

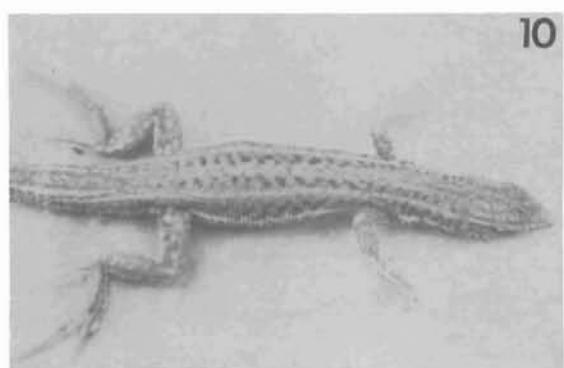
Şekil 7.

Şekil 8.

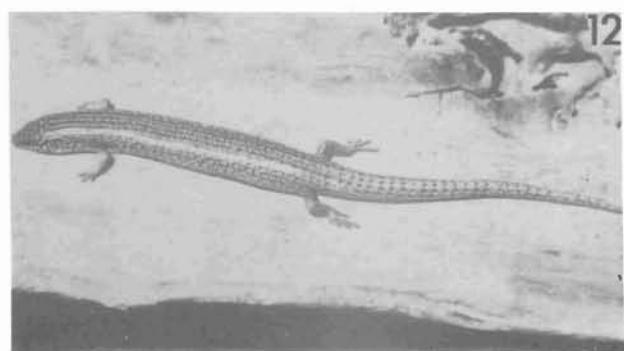
Şekil 9.

Şekil 10.

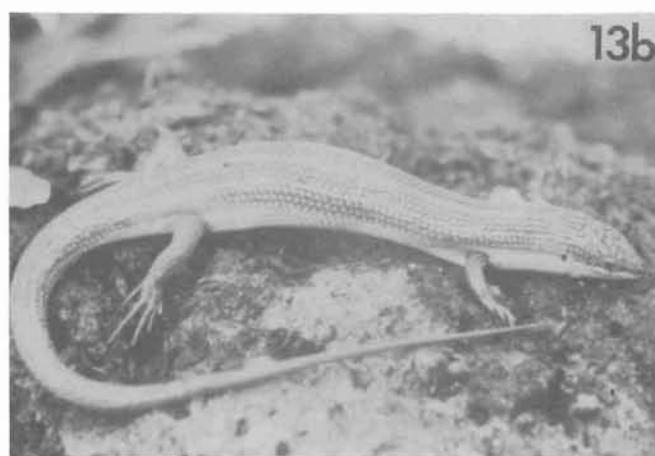
Şekil 11.

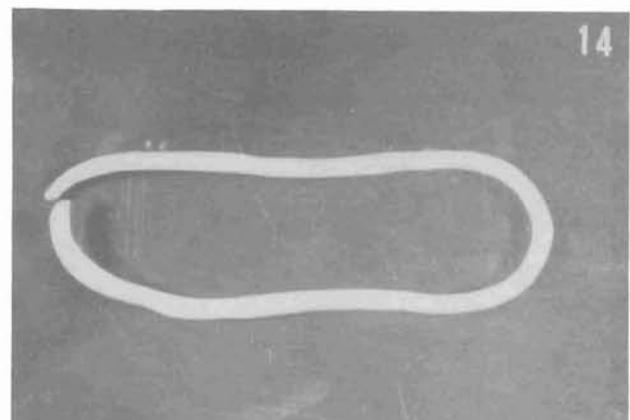
Şekil 12.

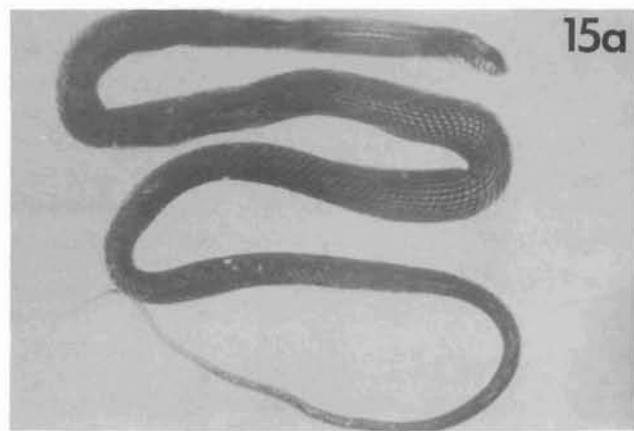
Şekil 13a.

Şekil 13b.

Şekil 14.

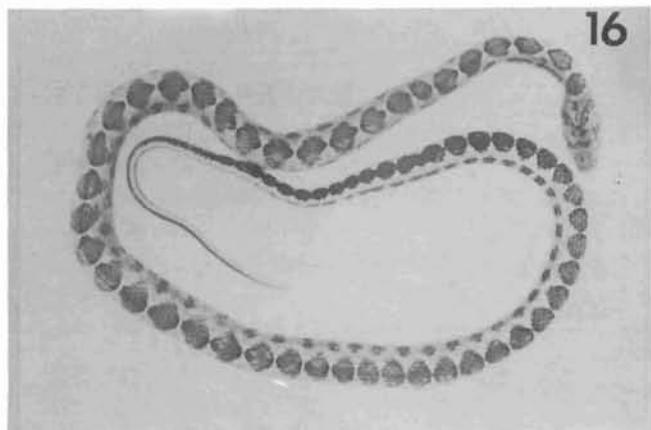
15a

Şekil 15a.

15b

Şekil 15b.

16

Şekil 16.

17

Şekil 17.

18

Şekil 18.

19

Şekil 19.

Şekil 20.

Şekil 21.

Şekil 22.

Şekil 23.

Şekil 24.

Şekil 2. Kuzey Kıbrıs'ın Amfibi ve Reptil Türlerine Ait Genel Görünüş ve Biyotop Fotoğrafları: 2. *Bufo viridis* (Üstten); 3. *Rana ridibunda* Ergin (a) ve Juvenil (b) Formları (Üstten); 4. *Cyrtopodion kotschyi* Altan (Sol'da) ve üstten (Sağ'da); 5. *Hemidactylus turcicus* (Üstten); 6. *Agama stellio*; 7. *Chamaeleo chamaeleon*; 8. *Acanthodactylus schreiberi*'ye Ait Juvenil (Üstte) ve Ergin (Altta) Formda Sırt Desenleri; 9. *Lacerta laevis*; 10. *Ophisops elegans*; 11. *Ablepharus kitaibeli*'ye Ait Juvenil (Altta), Subadult (Ortada) ve Adult (Üstte) Formlar; 12. *Chalcides ocellatus*; 13. *Mabuya vittata*'da Sırt Desen Varyasyonu (a ve b); 14. *Typhlops vermicularis*; 15. *Coluber jugularis*'ın Ergin (a) ve Genç (b) Bireyinde Sırt Desen Durumu; 16. *C. nummifer*; 17. Geçitköy Göleti (Girne); 18. *R. ridibunda*, *A. schreiberi* ve *O. elegans* Biyotopu (Gönyeli Göleti, Lefkoşa); 19. *H. turcicus*, *A. stellio* ve *L. laevis* Biyotopu (Lapta, Girne); 20. *Hyla savignyi*, *R. ridibunda*, *L. laevis* ve *O. elegans* biyotopu (Geçitköy Dereesi, Girne); 21. Çınar Ağacıları ile Kaplı *A. kitaibeli* ve *M. vittata* Biyotopu (Lapta Adatepe Arkı, Girne); 22. *A. schreiberi*, *C. ocellatus* ve *O. elegans* Biyotopu (Gönyeli, Lefkoşa); 23. *O. elegans*, *C. kotschy* ve *H. turcicus* Biyotopu (Lapta, Girne); 24. Yeni yakalanan bir *C. ocellatus* ve Biyotopu (Gönyeli, Lefkoşa).

(*Myrtus communis*) ve zakkum (*Nerium oleander*) bitkileri ile kaplı ortamda bulunmuştur (Şekil 17 ve 20). Aynı ortamda *Rana ridibunda*, *Acanthodactylus schreiberi*, *Lacerta laevis*, *Ophisops elegans* ve *Coluber jugularis* örneklerine de rastlanmıştır.

Toplanan örneklerde sırt tarafın zemin rengi yeşil veya gri tonlarındadır. Ventral taraf kirli beyaz, arka ekstremitelerin alt kısmında sarılık mevcuttur.

Yakalanan örneklerde, *Hyla*'nın subspesifik ayrimında önemli olan vücudun yan taraflarındaki şeride ait kasık çıkıştı bulunmaz. Schmidtler (8)'in yaptığı morfolojik ve Schneider ve Nevo (14)'nun yaptıkları vokalizasyon çalışmalarıyla tür düzeyinde ele alınan *H. arborea savignyi*'ye benzemesi nedeniyle adadaki populasyon da *H. arborea savignyi* yerine *H.savigny* şeklinde tür düzeyinde ele alınmıştır.

Familya: Ranidae

Rana ridibunda Pallas, 1771

Materyal: N: 16, ZDEU 86/1993, 1-10, Geçitköy/Girne, [4], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 66/1994, 6, Geçitköy/Girne, [4], 1.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Örnekler Geçitköy göletinin dereyatağı ağızındaki sazlık (*Phragmites australis*) ortamında su içinde ve kıyısında gündüz ve akşam saatlerinde yakalanmıştır (Şekil 17 ve 20).

Sırt tarafları zemin rengi yeşil, yeşilimsi gri veya çeşitli kahverengi tonlarındadır. Bu zemin üzerinde şekil ve büyülüğu değişken, daha koyu kahverengi lekeler mevcuttur (Şekil 3a). Bu lekeler Anadolu'da gözlenen örneklerde nazaran bilhassa juvenillerde daha belirgin olmak üzere çok sayıdadır (Şekil 3b). Kıbrıs örneklerinin hiç birisinde vertebral şerit bulunmadığı bildirilmekle birlikte (8), Geçitköy göletinden elde edilen 1 juvenil örnekte oldukça bariz açık renkli bir vertebral şerit mevcuttur. Dorsolateral deri kıvrıntıları Schmidtler (8)'in gözlediği gibi çok az belirgin veya belirsizdir.

Ayrıca özellikle jüvenil örneklerde çok daha bariz olmak üzere rostrum ucu ile gözün ön kenarı arasında ve gözün gerisinde kulak zarlarının üst kısmına kadar ulaşan koyu yeşilimsi kahve şeritler mevcuttur. Ventral taraf özellikle jüvenillerde lekesiz ve kirli beyaz renktedir. Erginlerde ise tamamen lekesiz olabileceği gibi, silik ve bacaklar dışında ventralı kaplayan lekelere de sahip olabilir.

Adadaki *Rana* populasyonu Böhme ve Wiedl (7) tarafından Schmidtler (8) ile Schneider ve ark. (15) ca-

ışmaları gözönünde tutularak *Rana levantina* türüne dahil edilmiştir. Schneider ve ark. (15) yaptıkları vokalizasyon, morfolojik ve biyokimyasal çalışmalarla Israil, Mısır ve Güney Batı Türkiye (İzmir ve Dalaman dahil)'yi de içine alacak şekilde bu bölgelerdeki *Rana ridibunda* populasyonlarını *Rana levantina* adı altında yeni bir türe taşımışlardır. Bu tür için arka bacaklar üzerinde geniş koyu lekeler veya enine bantların ve sırtta açık renkli vertebral şeritin bulunusu ile, femurun uzun oluşu karakteristiktir (15). Bacaklıarda rastlanan ve en bariz karakter olarak verilen bu özellik Türkiye örneklerinin çoğunda görülebildiği gibi Doğu Anadolu'daki Hazar Gölü (Elazığ)'nden fotoğrafı çekilen örneklerde de (Haziran 1992, B. Göçmen) görülmektedir. Böhme ve Wiedl (7), Arıkan (16) tarafından Beyşehir civarında dağılış gösterdiği belirlenen ve daha sonra dağılış sahası genişletilen (17) *Rana ridibunda caralitana*'nın, *R. levantina*'nın bir sinonimi olarak alınması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte bu formun ventral renk ve desen bakımından Kıbrıs ve Türkiye'nin diğer bölgelerindeki örneklerden çok bariz farklılıklar gösterdiği, elimizdeki Kıbrıs ve diğer bölgelere ait materyal (18) ile karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Bu gibi nedenlerle *R.levantina*'nın Kıbrıs Adası'ndaki ve Batı Türkiye'deki mevcudiyeti tarafımızdan şüpheli görülmektedir.

Konunun çok daha etraflı bir şekilde, vokalizasyon analizi ve serolojik incelemelerle karşılaşmalıdır olarak incelenmesi gerektiği kanınsızdayız.

Familya: Emydidae

Mauremys caspica (Gmelin, 1774)

Materyal: N:0. Bu türe ait çok sayıdaki örnek Küçük Kaymaklı-Haspolat (Lefkoşa) arasındaki Kanlı Dere kısmında, askeri alanda bol sazlıklı, kirli sularda ve dere kenarında gözlenmiştir. Bununla birlikte materyal temini, bu bölgenin Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ayıran hudut olması nedeni ile mümkün olmamıştır. Aramızdan birinin (B. Göçmen) askerlik hizmetini bu bölgede yapmış olması nedeni ile türün varlığı tesbit edilmiştir.

Schmidtler (8) aynı bölgeden türü gözlediğini belirtmiş ve *M.c.rivulata* olarak kabul etmiştir. Başoğlu ve Baran (9) da verilen dağılış sahası da dikkate alınarak, Kıbrıs örnekleri *M.c.rivulata* olarak alınmıştır.

Familya: Gekkonidae

Cyrtopodion kotschy (Steindachner), 1870

Materyal: N: 24, ZDEU 94/1991, 1-12, Lapa/Girne, [6], 24.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 85/1993, 1-7, Lapa/Girne, [6], 29.07.1993, Leg. B. Göç-

men; ZDEU 63/1994, 1-5, Bostancı-Güzelyurt/Lefkoşa, [2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Bu türe ait örneklerde deniz kıyısından, Lapa civarında yaklaşık 900-1000 m.'lik yüksekliklere kadar genelde taş altlarında, ahşap yapılar üzerinde, çam ve zeytin ağaçları ile kaplı alanlarda rastlanmıştır (Şekil 19 ve 23).

Toplanan örneklerde zemin renk açık veya kahverengi ve gridir. Bu zemin üzerinde kuyruğa kadar dizilen sınırları fazla belirgin olmayan 6-7 enine bant bulunur (Şekil 4). Ventral tarafta baş ve gövde altı kirli beyaz, arka bacaklar ve kuyruk alt kısımları ise ya kirli beyaz veya hafif sarımsıdır.

Örneklerimizin Baran ve Gruber (19)'in belirtikleri gibi *C.k. filizingeri* olarak alınması uygundır.

Hemidactylus turcicus (Linnaeus), 1758

Materyal: N: 5, ZDEU 64/1994, 1-3, Lapa/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen; ZDEU 65/1994, 1-2, Gönyeli/Lefkoşa, [8], 17.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Örnekler Lapa civarında deniz kıyısında toprak zeminli taş altından (Şekil 23) *Cyrtopodion kotschy* ile birlikte, geceleri ev duvarlarından ve bahçede taş altlarından toplanmıştır. Evden yakalananların genelde açık renkli, dışarıda taş altlarından yakalananların ise koyu renkli olduğu gözlenmiştir. Sırtın zemini açık kahverengi veya ten rengindedir. Vücutun üst tarafında yer alan lekeler açık veya koyu kahverengi veya siyahımsıdır. Vücut yanlarındakiler ise sarımsıdır. Kuyruk üzerinde siyahımsı enine bantlar mevcuttur (Şekil 5). Bu bantlar kuyruk ucuna doğru alt tarafta da belirginleşir. Tırnak dipleri zemine göre daha koyu renktedir.

Bulgularımız Başoğlu ve Baran (9) ile Baran ve Gruber (19) tarafından *H.t.turcicus* alttürü için verilen tanımlamalara uymaktadır.

Familya: Agamidae

Laudakia stellio (Linnaeus), 1758

Materyal: N: 26, ZDEU 44/1975, 1, Aslanköy/Lefkoşa, [12*], 03.02.1975, Leg. G. Mustafa; ZDEU 38/1989, 1-4, Lapa/Girne, [6], 23.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 95/1991, 1, Lapa/Girne, [6], 25.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 96/1991, 1-3, Lapa/Girne, [6], 26.6.1991. Leg. B. Göçmen; ZDEU 78/1993, 1, Lapa/Girne, [6], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 38/1994, 1-8, Lapa/Girne, [6], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam, ZDEU 39/1994, 1-2, Bostancı-Güzelyurt/Lefkoşa, [2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 40/

1994, 1, Yeni Erenköy/Karpaz, [18], 26.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Adada yakalanan örneklerde özellikle Keçi boynuzu (*Ceratonia siliqua*), zeytin (*Olea europaea*), badem (*Amygdalus communis*), servi (*Cupressus sempervirens*) gibi ağaçlar ve evlerin taş duvarları üzerinde ve deniz kıyısında kayalıklerde rastlanmıştır. Örneklerin bulunduğu mahallerde *Ophisops elegans*, *Lacerta laevis*, sıçan (*Rattus rattus*), Etrusk faresi (*Suncus etruscus*), Kıbrıs sivriburunlu faresi (*Crocidura cypria*) gibi reptil ve memeli örneklerine rastlanmıştır.

Sırt zemin rengi siyahımsı gri renktedir. Baş, ekstremiteler ve kuyrukta renk hafif zeytuni yeşil, özellikle ense bölgesi ve gövdeden ön yarısındaki koyu siyah lekelenmeler genellikle vücudun gerisine doğru gittikçe küçülerek arka ekstremite hızasında son bulurlar (Şekil 6). Ventral tarafın zemin rengi genelde açık yeşilimsi sarı renkte olmakla birlikte gular bölgede ve arka bacaklarda sarılık daha fazladır. Bazı örneklerde ventral tarafın zemin rengi üzerinde dağınık küçük siyah lekeler belirlenmiştir. Bununla birlikte çoğunlukla bu bölge lekesizdir. Yaşılı örneklerde başın yan tarafları, özellikle kulak bölgesi ve başın üst tarafı ile kuyruk kaidesine yakın kısımlarda kıızılımsı kahve renk hakimdir.

Anadolu örneklerinde rastlanan (18, 20) vertebral bölgede baş gerisinden arka bacağı kadar uzanan genellikle dört adet grimsi sarı renkteki lekelere örneklerimizde rastlanmamıştır. Ancak bir jüvenil alkol materyalinde vertebral bölgede baş gerisinden kuyruğa kadar uzanan yer yer kesilmiş açık bir şerit mevcuttur. Gözlenen renk desen özellikleri Daan (21) tarafında *L.s.cyprlaca* alttüri için verilen tanıma uymaktadır.

Familya: Chamaeleonidae

Chamaeleo chamaeleon (Linnaeus), 1758

Materyal: N: 2, ZDEU 39/1989, 1, Lapa/Girne, [6], 08.08.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 42/1994, 1, Tepebaşı/Girne, [3], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Yakalanan örneklerden birisi Tepebaşı'nda badem ağacının üzerinden, diğer Lapa'daki meskün evin terasındaki İtalyan Yasemini (*Jasminum grandiflorum*)'nın dalları arasındadır (Şekil 7).

Genel morfolojik karakterler Baran ve Başoğlu (9)'na uymakla birlikte, sırttaki krista uzunluğu boyunca hemen hemen aynı yükseklikte olup, ventral mediana çeneden kuyruğa doğru uzanan beyaz renkli bir çizgi kuyruğun başlangıcında veya ortalarına yakın belirginliğini kaybeder. Örneklerimiz genel olarak *C.c.chamaeleon* alttüri için verilen tariflere uymaktadır.

Ancak Kıbrıs formu için son zamanlarda *C.c.recticrista* alttüründen alınması gereği (7), daha büyük boyuta sahip oluşu, biraz hemipenis farklılığı ve ayrıca desen renklenmesine dayanılarak önerilmektedir. Kıbrıs örneklerinde gövde yanlarında 3-4 sıra koyu lekeler bulunmakla birlikte, Werner (22) *C.c.chamaeleon* alttürü için bu sayının genelde 2-3 sıra halinde ve lekelerin açık renkli olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs'taki *C.chamaeleon* populasyonunun alttür durumunun açıklık kazanması için kanımızca daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Familya: Lacertidae

Acanthodactylus schreiberi Boulenger, 1918

Materyal: N: 59, ZDEU 79/1993, 1-13, Gönyeli/Lefkoşa, [8], 30.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 44/1994, 1-9, Gönyeli/Lefkoşa, [8], 18.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 45/1994, 1-6, Salamis/Gazi Magosa, [15], 27.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 46/1994, 1-5, Yeni Erenköy-Karpaz/Gazi Magosa, [18], 26.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 47/1994, 1-22, Yayla (=Kumköy)-Güzelyurt/Lefkoşa, [1], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya, O. Sağlam; ZDEU 48/1994, 1-4, Geçitköy/Girne, [4], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Örnekler Geçitköy ve Gönyeli göletlerinin çevresinde yumuşak, kılıç özgüllü ve dikensi maki örtülü toprak zeminde (Şekil 22); Salamis Harabeleri'nde kaldırım taşları ile kaplı zeminde; Yeni Erenköy ve Yayla civarında ise deniz kenarındaki az vegetasyonlu, Kebere (Kappar) bitkisi (*Capparis spinosa*) ve değişik halofit bitkilerin bulunduğu kumsal sahilde yakalanmışlardır. Çok süratli koşan bu hayvanlar belli bir süre takip edildiklerinde hareketleri giderek yavaşlar veya topraktaki yuvalarına veya dikensi maki içersine girerek gizlenmeye çalışırlar. Bu esnada yakalanmaları oldukça kolaylaşır. Deniz sahilinde, kum üzerinde bırakılmış oldukları izler oldukça tipiktir. Bu yüzden hayvanın o bölgede bulunup bulunmadığını anlamak oldukça kolaylaşır. Hatta izler takip edilerek hayvanların gizlenmiş oldukları yerler ortaya çıkarılabilir. Bu hayvanlar hemen daima dikensi makının kökleri arasında açmış oldukları yuvalarda barınırlar. Bulundukları ortamlarda Mimoza (Altın Top, Kıbrıs Akasyası) (*Acacia cyanophylla*) sık olarak rastlanan ağaç tipidir.

Juvenillerde sırt taraf sarımsı gri şeritler ile siyah boyuna bantlara ayrılmıştır. Siyah bantlar, sarımsı gri şeritlere oranla daha genişir ve yanlardaki açık renkli şeritler de dahil olmak üzere ense bölgesinde genellikle 6-7, gövde ortasında 6 ve kuyruk kaidesinde 3 adet sarımsı şerit bulunur. Siyah bantlar çoğunlukla sarımsı

gri noktalıdır. Kuyruk ucuna doğru bu bantlar ve şeritler giderek kaybolurlar. Ekstremíteler yine sarımsı gri beneklidir. Ergin örneklerde giderek belirginliğini kaybeder, juvenillerde görülen bant yapısı erginlerde giderek bozulmakta ve siyah bantlar enine bölmelerle küçük siyah lekelere dönüştürmektedir. Bu lekeler bazen başlangıçtaki orjinal dizilimini nisbeten muhafaza ederken bazen de düzenli dizilim bozulup lekeler bir-birlerinin arasına girmektedir (Şekil 8). Jüvenillerdeki sarımsı gri şeritler erginlerde giderek koyulaşan bir kahverengili dönüşür. Ventral tarafı sırtta oranla daha açık sarımsı beyaz olup, lekesizdir.

Yakalanan örnekler Boulenger; (23)'deki *A.schreiberi* için verilen tanıma uyumlu birlikte, erkek ve dişiler arasında kuyruk ventral tarafındaki renklenmede farklılıklar tesbit edilmiştir. Erkeklerde kuyruk altı ventral taraf renginde, dişilerde ise yeşilimsi sarı veya kırmızımsı renktedir.

Lacerta laevis Gray, 1838

Materyal: N: 103, ZDEU 40/1989, 1-4, Geçitköy/Girne, [4], 08, 25.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 104/1990, 1-18, Laptı/Girne, [6], 24.07.1990, Leg. B. Göçmen; ZDEU 93/91, 1-22, Çatalköy/Girne, [11], 23.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 136/1993, 1-5, Merkez/Girne, [10], 02.08.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 137/1993, 1-8, Karşıyaka/Girne, [5], 04.08.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 43/1994, 1-12, Laptı/Girne, [12], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 76/1994, 1-16, Esentepe/Girne, [13], 28.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam.

Örneklerde yerleşim yerlerinin olduğu bölgelerde veya bu bölgelere yakın dere yatakları ile bahçelik yerlerde rastlanmıştır. Çoğunlukla ev ve bahçe duvarlarında, çeşitli meye ağaçları altında ve deniz kıyısında Okaliptus (*Eucalyptus* sp.) ağaçları üzerinde görülürler. Genel olarak bu tür ağaçlıklı, gölgelik ve nemli yerleri tercih eder, ve uygun biotop buldukça yüksek vertikal dağılış gösterirler.

Başın üst tarafı, vertebral bant ve gövdenin diğer üst kısımlarında zemin renk zeytuni yeşildir, bu renk başın üst kısmı ile bacaklıda daha koyu ve çoğunlukla kahve rengine yakındır. Vertebral bant üzerinde bazen küçük siyah lekeler bulunur. Bu lekelenme açısından değişik varyasyonlar görülmekle birlikte (10) toplanan erkeklerin büyük bir kısmında ve dişilerin hemen hemen %50'sinde hiç leke bulunmaz, erkeklerde bu lekeler dişilerinkine oranla oldukça karmaşıktr. En fazla dikkat çeken özelliklerden birisi vücutundan yan taraflarında bulunan koyu kahverengi temporal bantların

oldukça bariz bir şekilde olması ve kuyrukta da devam etmesidir (Şekil 9). Bu bantın altında temporal banta parel seyreden, subocular plak hızasından vücutundan gerisinde, bilhassa dışilerde daha belirgin olmak üzere en azından kuyruğun ortalarına kadar bariz ayırt eden ikinci bir kirli beyaz bant daha bulunur. Bu açık renkli bant ile ventralia arasında portakal kırmızısı renkte bir bölge daha ayırt edilir. Alt göz kapaklarında bulunan koyu renkli pencere pulları çevredeki pullara oranla daha büyütür.

Ventral tarafın zemin rengi oldukça açık, grimsi beyaz renkte veya açık gökmavisi renginde olabildiği gibi, üreme mevsiminde ve bilhassa hazırlan ayında yakalanan özellikle erkek bireylerde baş, boyun ve ventralianın tamamı koyu tuğla kırmızısıdır. Ayrıca hemen bütün ergin örneklerde ventralia'nın marginal sıralarında ve her bir ventralia boyuna sırasının dış kenarlarındaki, yarınlı plak büyülüğünden daha küçük olan dorsal pullarda, değişen aralıklarda boyuna dizilmiş koyu gök mavisi lekeler bulunur. Jüvenil örneklerde ise sırtta lekelenme bulunmaz ve lateral desen ergin örneklerde oranla daha barizdir. Sırf hafif yeşilimsi metalik parlaklık sergiler.

Lateral desende verilen tanımlama dikkate alınırsa Kıbrıs'tan toplanan örnekler Anadolu'nun *L.laevis laevis* populasyonundan oldukça farklıdır. Bu durum önceden Osenegg (2) ile Budak ve Göçmen (10) tarafından ifade edilmiştir. Budak ve Göçmen foliosis karakterlerini de gözönünde tutarak, saptanan farklılıkların tür düzeyinde olabileceğiğini belirtmişlerdir. Schätti ve Sigg (4) ise Kıbrıs'taki formun desen açısından oldukça varyasyon gösterdiğini belirtmiştir. Oysa bizim elimizde olan örneklerde ve arazide yapılan gözlemlerde vertebral bant hariç, lateral desende hemen hiç bir varyasyon gözlenmemiştir. Son zamanlarda Suriye, Lübnan ve Anti Lübnan'da yapılan çalışmalarda (24, 25) bu bölgelerde, İsrail ile Ürdün'de (Hermon dağı ve Petra) *L.danfordi*'nın bulunmadığının tesbiti ile (26-28), önceleri *L.danfordi* kulzeri olarak alınmış olan (29), *L.kulzeri* (30) yeniden gündeme gelmiştir. Bischoff ve Schmidtler (25)'in çalışmalarında *L.kulzeri* için verilen şekiller (Levha 3, a, b, c, sayfa 19) Kıbrıs *L.laevis* örneklerine çok fazla benzemektedir. Hatta bu benzerlik Anadolu'dan (Adana ve Mersin civarından) toplanan *L.laevis* örneklerine oranla daha fazladır. Eisele ve Schmidtler (24) söz konusu formu *L.danfordi*"den *L.laevis*'e aktarmış olmalarına karşın, Bischoff ve Schmidtler (25) bu formun *L.laevis*'ten farklı olduğunu ve nominat ırktan çok daha farklı habitatları tercih ettiğini bildirmiştirlerdir. Keza aynı araştırmacılar, *L.laevis* ve *kulzeri* formunun sympatrik ol-

duklarını düşündüklerinden, bu formu *L.(cf.)kulzeri* olarak ele almışlardır.

Kıbrıs örnekleri morfolojik olarak, bilhassa lateral desen ve alt göz kapağındaki pullardan oluşmuş bariz koyu renkli bir pencerenin bulunması açısından *L.(cf.)kulzeri*'ye çok benzemektedir. Ancak genel renklenmeden, örneğin ventral tarafta üreme zamanında portakal kırmızısı rengin hakim olusundan dolayı daha ziyade Anadolu *L.laevis* örneklerine uyar. Diğer taraftan *L.(cf.)kulzeri*'den de ventral tarafın renklenmesi ve bazı foliosis karakterleri (örneğin massetericumun küçük veya hiç bulunmayı gibi) açısından da farklıdır. Kıbrıs'tan 1936 yılında Werner (12) tarafından *L.l.troodica* olarak isimlendirilen formun *L.kulzeri* (30)'nin bir sinonimi olması mümkünür ve dolayısı ile Werner (12) tarafından yanlış tafsif edilmiş olabilir. Zaten Werner'in *L.l.troodica* için vermiş olduğu diagnostik karakterlerin geçerli olmadığı önceden Budak ve Göçmen (10) tarafından belirtilmiştir. Ancak *L.(cf.)kulzeri* için verilen habitatlar (25) ile Kıbrıs'daki populasyona ilişkin verilen habitatlar (10) fazla benzerlik göstermez. *L.(cf.)kulzeri* kurakçı bir form olmakla birlikte, Kıbrıs'daki form daha ziyade nem seven bir tabiat sahiptir ve *L.l.laevis*'inkine (11) benzer bir durum arz eder. Yukarıda açıklanmaya çalışılan nedenlerden dolayı duruma, daha ayrıntılı taksonomik ve bilhassa karşılaştırmalı serolojik çalışmalarla açıklık getirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden Kıbrıs formu şimdilik *L.laevis* olarak ele alınmıştır. Bu konudaki serolojik çalışmalarımız devam etmektedir.

Ophisops elegans Ménétriés, 1832

Materyal: N: 90, ZDEU, 43/1975, 1-2, Aslanköy/Lefkoşa, [12*], 13.02.1975, Leg. M. Kofalı; ZDEU 37/1989, 1-2, Lapta/Girne, [6], 24.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 98/1991, 1-11, Lapta/Girne, [6], 25.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 83/1993, 1-20, Bostancı-Güzelyurt/Lefkoşa, [2], 27.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 84/1993, 1-27, Lapta/Girne, 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 60/1994, 1-8, Gönyeli/Lefkoşa, [8], 16.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 61/1994, 1-12, Salamis/Gazi magosa, [15], 27.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 62/1994, 1-8, Dikkarpaz-Karpaz/Gazi Magosa, [19], 25.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Örnekler toprak yol ve bahçe kenarlarında, fazla sık olmayan çalılık ortamlarda (Şekil 22, 23) ve seyrek dağılmış zeytin ağaçlı alanlarda toplanmıştır. Örneklerde deniz seviyesinden Kuzey Kıbrıs'ın en yüksek noktası olan (1025 m.) Selvilik Tepesi (Lapta) zirvesine kadar rastlanmıştır.

Sırt zemin rengi zeytuni yeşilden, kahverengininçeşitli tonlarına kadar değişmektedir. Kirli beyaz renkle başlayan supratemporal çizgiler, özellikle dişilerde vücut sonlarına doğru giderek siliğleşmektedir. Bu çizgiler arasında kalan bölgede ve özellikle bu çizgiler etemasa eden koyu lekeler, kuyruk üzerinde de belli bir mesafede çift sıra halinde, aralardaki mesafe daralarak devam etmekte ve daha sonra giderek kaybolmaktadır. Temporal banttaki koyu siyah lekeler erkeklerde daha fazla sayıdır. Ventral taraf üreme zamanında yakalanan ergin örneklerde gular bölge dahil anüs yarığına kadar sarı renktedir, aynı dönemde yakalanan dişilerde bu sarı renge ancak gular bölgede rastlanmaktadır. Özellikle arka ekstremiteerde, femurun proksimal kısımlarından diz eklemine kadar olan bölgedeki açık renk benekler bazı örneklerde birleşerek çizgi oluşturmuştur.

Kuzey Kıbrıs örnekleri Boulenger (23)'de Kıbrıs ve Suriye'de yayılış gösterdiği bildirilen *O.e.schlüteri* için verilen tarife genel olarak uymaktadır. Aynı çalışmada (23) *O.e.ehrenbergi* ile bu alttürün bilhassa vücut üzerinde küçük pulların bulunmasına dayanılarak benzendiği ifade edilmiştir. Daha sonra *O.e.ehrenbergi* alttürünün dağılış sahası, *O.e.basoglu* (32) ve *O.e.macroactylus* (33) alttürlerinin bulunduğu ile dargestiştir, ancak Türkiye'nin güney doğusunda *O.e.ehrenbergi* alttürünün dağıldığı kabul edilmektedir (7, 32, 33). Schäfft ve Sigg (4) tarafından Kıbrıs populasyonunun yakın doğudaki ırkla aynı olduğu sonucuna varılmış olmakla birlikte, Osenegg (2) tarafından değerlendirilmiş olan biometrik verilerin böyle bir sonucu ortaya koymadığı Böhme ve Wiedl (7) tarafından da ifade edilmektedir. Bu yüzden Osenegg (2), Darewsky ve Beutler (34) tarafından öngörülen subspesifik statüyü desteklemektedir. Bizim Kuzey Kıbrıs'tan topladığımız örneklerimiz özellikle ventral tarafın renklenmesi açısından Güney Anadolu'da (Manavgat Çayı'ndan Adana'ya kadar) dağılış gösteren *O.e.basoglu* alttürüne benzemektedir. Bu nedenlerle Kıbrıs örneklerinin taksonomik statüsünün kesin olarak ortaya çıkartılması için karşılaştırmalı çalışmalarına ihtiyaç vardır.

Familya: Scincidae

Ablepharus kitaibelii (Bibron et Bory), 1833

Materyal: N: 85, ZDEU, 41/1989, 1, Lapa/Girne, [6], 28.06.1989; Leg. B. Göçmen; ZDEU 97/1991, 1-5, Lapa/Girne, [6], 25.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 80/1993, 1-35, Lapa/Girne, [6], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 49/1994, 1-16, Yeni Erenköy-Karpaz/Gazi Magosa, [18], 26.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 50/1994, 1-28, Yayla-Güzelyurt/Lefkoşa, [1], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam.

Örnekler çoğunlukla Keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), Çınar (*Platanus orientalis*), Yeni dünya (*Erllobotrya japonica*), Badem (*Amygdalus communis*) ağaçlarının altında ve çürümüş yapraklar arasından toplanmışlardır (Şekil 23). Deniz seviyesine yakın yerlerden Girne Sıradağlarının Lapa Kasabası hizasında yaklaşık 900 m. yüksekliğe kadar belirlenebilmiştir. Aynı ortamlarda *Lacerta laevis*, *Ophisops elegans* ve *Mabuya vittata* örnekleri de bulunabilmektedir.

Sırt zemin rengi açık kahve, koyu kahve veya zeytuni yeşil; vücut yanları açık kahverengimsi gri veya sarımsıdır. Özellikle juvenillerde kuyruk kadesinden itibaren uca doğru giderek koyulaşan koyu kırmızı renk mevcuttur (Şekil 10). Ventral tarafta ve anüs yarığından itibaren kuyruk ucuna kadar homojen şekilde koyu kırmızılık mevcuttur. Sırtta birkaç örnek dışında, bütün örneklerde 2 ila 6, çoğunlukla 4 sıra halinde boyuna kesikli çizgiler mevcuttur. Ventral tarafta baş altı kırmızımsı beyaz ve kuyruğa doğru giderek koyulaşan kırmızılık hakimdir. Dorsalde ise sırt zemin rengi kuyruğa kadar devam etmekte, kuyruk ucuna doğru ise sarımsı kırmızı renk görülmektedir.

Bugüne degen yapılan çalışmalarla Türkiye'de *A.k.kitaibelii* ve *A.k.chernovi* olmak üzere iki alttürün bulunduğu belirtilmiştir (31, 36, 37). Toplanan örnekler ventral taraf ve kuyruk kısımlarının renklenmesinde görülen özellik nedeni ile adada dağılış gösterdiği kabul edilen (7, 35, 36) *A.k.kitaibelii* alttürüne nazaran, *A.k.chernovi* alttürüne benzemektedir. Bununla birlikte Baran (37)'da *A.k.chernovi* alttürü için belirtilmiş olduğu gibi, bu renklenme özelliğinin eşeysel özgü bir karakter olmadığı tesbit edilmiştir. Adadaki bu tür ait subspesifik durumun karışık olması ayrıntılı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Chalcides ocellatus (Forskal), 1775

Materyal: N: 21, ZDEU 42/1975, 1-6, Aslanköy/Lefkoşa, [12*], 03.02.1975, Leg. G. Mustafa; ZDEU 82/1993, 1, Gönyeli/Lefkoşa, [8], 28.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 51/1994, 1-4, Gönyeli/Lefkoşa, [8], 17.07.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 52/1994, 1-3, Yayla, Güzelyurt/Lefkoşa, [1], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 53/1994, 1-3, Salamis/Gazi Magosa, [15], 27.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 54/1994, 1-, Lapa/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen; ZDEU 55/1994, 1-2, Bostancı-Güzelyurt/Lefkoşa, [2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam.

Örnekler Lapa, Yayla ve Bostancı'da genellikle betonarme su yolları kenarlarında ve otlar arasında, *Mabuya vittata* ve *Ablepharus kitaibelii* ile birlikte bu-

lunmuştur (Şekil 19 ve 23). Bu nemli ortamlar dışında Gönyeli Göleti civarında (Şekil 22 ve 24), Salamis Harabeleri'nde ve Salamis ile Boğaz arasındaki geniş kumsal alanda oldukça kuru sayılabilen ortamlarda *Acantodactylus schreiberi*, *Mabuya vittata*, *Laudakia stellio*, *Ophisops elegans*, *Hemidactylus turcicus* ve *Coluber jugularis* ile birlikte bulunmuştur. Gönyeli Göleti etrafındaki toprak yapısı oldukça farklı olup bu bölge için tipiktir. Zemin kil ve kum karışımından oluşan yatay haldeki plakaların oluşumu. Halk arasında "Gönyeli Taşı" olarak isimlendirilen bu yatay plakalar, toprak hafifçe kazıldığı takdirde hemen ortaya çıkar. Dolayısı ile kaldırılan bu tip taşların altında yumuşak kılıç ve kumsu toprak içerisinde örnekler, sert zemin nedeni ile kaçacak yer bulamadıkları için kolaylıkla yakalanabilirler.

Elde edilen örneklerde sırtta zemin rengi açık kahverengi üzerinde düzensiz halde dağılmış veya enine dizilmiş halde benek şeklinde ve bir pulu tamamen kaplayan benekler bulunur. Siyah renkli bu beneklerin orta kısımları daima beyazdır. Siyah renkli ocellerin yan yana dizilmesi ile düz veya dalgalı bantlar sırt kısmını kaplar. Bu lekeler kuyruk üzerinde enine bantlar oluşturur. Bacaklıda ise dağınık olarak bulunur (Şekil 12). Karın taraf lekesiz ve sarımsı beyazdır.

Örneklerimiz Baran (37), Pasteur (38) ve Mermel (39) tarafından *C.ocellatus* türü için verilen tanımlara uymaktadır. Pasteur (38) tarafından belirtildiği gibi *C.ocellatus* bir subgrup olarak ele alındığı taktirde Kıbrıs örneklerinin de *C.ocellatus* olarak ele alınması uygundur.

Mabuya vittata (Olivier), 1804

Materyal: N: 32, ZDEU 92/1991, 1, Lapa/Girne, [6], 24.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 81/1993, 1. St. Hilarion/Girne, [7], 28.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 56/1994, 1-20, Yayla-Güzelyurt/Lefkoşa, [1], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 57/1994, 1-4, Lapa/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 58/1994, 1-4, Gönyeli/Lefkoşa, [8], 16.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 59/1994, 1-2, Salmamis/Gazi Magosa, 27.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Yakalanan örnekler genellikle su yolu kenarında otlar arasında, *Ablepharus kitaibelii* ve *Lacerta laevis* ile birlikte görülmüştür (Şekil 21). St. Hilarion Kalesi civarında ve Salamis Harabeleri'nde toprak ve kayalık zeminde tesbit edilmişlerdir.

Sırt taraf renk ve desen açısından oldukça geniş varyasyonlar gösterir (Şekil 13a ve b). Zemin renk

zeytuni yeşilden gri kahverengiye kadar değişir. Çok genelikle bu zemin üzerinde, kirli beyaz renkte uzunlaşmasına 3 çizgi bulunur. Ayrıca genç formlarda daha belirgin olmak üzere vücut yanlarında da nispeten geniş birer boyuna çizgi ayrı edilmektedir. Bazı örneklerde ve bilhassa erginlerde vertebral bant belirginliğini kaybeder ve zemin renk ağırlık kazanır. Çok genelikle çizgilerin kenarlarında devamlı veya nokta halinde siyah lekeler mevcuttur. Yine bazı örneklerde çizgiler arasında daha büyük siyah lekeler de bulunmaktadır (Şekil 13a). İyice ergin örneklerdeki bu siyahlıklar genelde pulların sağ ve sol kenarlarında vücut boyunca devamlı veya kesintili şekilde uzanarak zigzag görünümü çizgilenmeler oluştururlar. Bazen sırttaki açık renkli şeritlerin sayısında azalmalar olabildiği gibi, bazen de tamamen zemin rengi ile kaplı örnekler de mevcuttur (Şekil 13b). Karın taraf sarımsı beyaz renkte olup lekesizdir. Dikkat çeken bir özellik bilhassa arka bacaklıda daha belirgin olmak üzere ayalarda ve parmak içlerinde esmer kahverengimsi bir renk bulunmuşudur.

Örneklerimiz ayalarda görülen koyu renklenme dışında Budak (40) ile Başoğlu ve Baran (9)'da bu tür için verilen tanımlara uymaktadır.

FAMILYA: Typhlopidae

Typhlops vermicularis Merrem, 1820

Materyal: N: 3, ZDEU 36/1989, 1-2, Lapa/Girne, [6], 23.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 72/1994, 1, Lapa/Girne, [6], 18.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Örneklerden ikisi akşam saatlerinde zeytin ağaçları ile kaplı ortamda yeni kazılmış nemli toprak içerisinde bulunmuştur. Bir diğer örnek ise gece saat 23:00 sularında asfalt yol üzerinde yakalanmıştır.

Sırtın zemin rengi açık veya koyu ten rengidir (Şekil 14). Ventral taraf daha açık renkte olup sarımsı beyazdır. Elde edilen örnekler Baran (41) ile Başoğlu ve Baran (42)'da *T.vermicularis* için verilen özelliklere uymaktadır.

FAMILYA: Colubridae

Coluber jugularis Linnaeus, 1758

Materyal: N: 4, ZDEU 26/1992, 1, Küçük Kaymaklı/Lefkoşa, [*], 01.09.1962, Leg. H. Cemal; ZDEU 69/1994, 1, Bostancı-Güzelyurt/Lefkoşa, [2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 70/1994, 1, Lapa/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen; ZDEU 71/1994, 1, Tepebaşı/Girne, [3], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Örnekler dereyatağından, portakal bahçesi ve ağıl çevresinden yakalanmıştır. Tepebaşı'ndan yakalanan ör-

neğin kusmuğunda az sindirilmiş durumda *Suncus etruscus* belirlenmiştir. Bostancı'dan yakalanan jüvenil örneğin ağızından henüz yakalanmış ergin bir *Chalcides ocellatus* örneği alınmıştır. Eldeki örneklerin haricinde bir örnek Geçitköy Göleti, diğeri ise Gönyeli Göleti kıyısında görülmüştür (Şekil 17 ve 18).

Ergin örnekte sırt tarafın zemin rengi lekesiz mat siyahdır (Şekil 15a). Ventral tarafın zemin rengi baş altından başlayarak gövde sonlarına kadar sarımsı beyaz renkte ve burun üzerinde çok yoğun siyah lekelerle kaplıdır. Kırmızılık ancak gövde sonu ve kuyruk altında barıdır. Ancak kuyruk uçlarında dorsalde de bu kırmızılık belirgindir.

Jüvenil örneklerde ise üst taraf gri kahverengi, bu zemin rengi üzerinde esmer veya siyah lekeler mevcuttur (Şekil 15b). Karın tarafı sarımsı beyaz, daha çok yanlarda olmak üzere yuvarlağımsı esmer lekelidir. Bu lekeler gövde onuna doğru giderek küçülür ve gövde sonu ile kuyruktaki tamamen kaybolur.

Ergin ve jüvenillerdeki bu renk desen durumu Baran (41) tarafından *Cjugularis* için verilen tanıma uyumakla birlikte, farklı olarak jüvenillerin kuyruk ucunda da alt ve üstte kırmızılık görülmüştür.

Coluber najadum (Eichwald), 1831

Materyal: N: 1, ZDEU 27/1962, 1, Küçük Kaymaklı/Lefkoşa, [*], 01.09.1962, Leg. H.A. Cemal.

Tek canlı örneğe Lapa [6]'da erik ağacı (*Prunus domestica*) üzerinde rastlanmıştır. Ancak, bölgenin sık ağaçlı yapısı nedeni ile tüm çabalara rağmen yakalanamamıştır.

Jüvenil alkol materyalinde boyun yanlarında kenarları açık, koyu leke sıraları bulunur. Bu lekeler geniye doğru küçülerek gövde ortasının biraz gerisinde ancak çok küçük nokta halinde farkedilir. Boyundaki ilk 2 leke açık renkli kenarları ile birbirleriyle temastadır. Koyu renkli freno-temporal şerit mevcut değildir. Gözlerin ön ve arka kenarları açık renkli, belirsiz bir bant ile sınırlanır. Alt taraf açık renkli ve lekesizdir.

Elimizdeki örnek Baran (41) ile Başoğlu ve Baran (42)'in bu tür için vermiş olduğu tanımlara uymaktadır. Boulenger (1)'in bu türün Kıbrıs'daki varlığı konusundaki kaydına bu güne kadar, adadan örnek temin edilmediği ve gözlenemediği için şüphe ile bakılmıştır. Ancak bu çalışma, türün Kıbrıs'daki varlığı konusunda ortaya çıkan şüpheleri ortadan kaldırmıştır.

Coluber nummifer Reus, 1834

Materyal: N: 5, ZDEU 25/1962, 1, Küçük Kaymaklı/Lefkoşa, [*], 01.09.1962, Leg. H. Cemal; ZDEU

316/1977, 1, Magosa, [*], 10.08.1977, Leg. M. Başoğlu; ZDEU 35/1989, 1, Tepebaşı/Girne, [3], 07.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 88/1983, 1, Lapa/Girne, [6], 27.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 68/1994, 1, Lapa/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam.

Örneklerden birisi yaklaşık saat 24.00'de mesken bir evin duvarının dibinde bulunmuştur. Diğer koyun ağıllının fışkılığı yanında, bir diğeri ise asvalt yol kenarında yakalanmıştır.

Başın üstü gri kahverengi, siyah nokta ve esmer kahverengi lekelidir. Lekelerden bir çift supraocular plaklar üzerinde birleşmiş bant veya yarım at nalı şeklindedir. Parietaller üzerinde arkaya doğru birbirinden uzaklaşan bir çift leke mevcuttur. Ayrıca gözün gerisinden uzanan birer bant bulunur. Sırt taraf gri kahverengi ve kuyruk başlangıcına kadar umumiyetle esmer lekeli olup, lekeler çoğunlukla ayrıktır. Kuyruk üstü koyu çizgiliidir. Temporal şerit son labial plağa kadar uzanır. Ayrıca gözlerin altında birer leke yer alır. Lateraldeki lekeler kuyruk kenarlarındaki çizgileri meydana getirirler.

Renk ve desen özellikleri Baran (41), Başoğlu ve Baran (42) ile Leviton ve ark. (43) tarafından *C.nummifer* için verin tanımlara uymaktadır. Yakaladığımız örnekler, yerli halk tarafından görüldüğünde, zehirli olduğu ifade edilmekte ve büyük bir olasılıkla da *Vipera lebetina*'ya benzetilmektedir. Bu nedenle de her iki yılan türü için "Batsalli" ismi oldukça yerlesik bir tarzda kullanılmaktadır (Tablo 1).

Natrix natrix (Linnaeus), 1758

Materyal: N: 1, ZDEU 117/1960, 1, Gönyeli/Lefkoşa [8*], 12.09.1960, Leg. Ö.K. Gülen. Alkol materyalinde sırttaki 2 adet uzunlamasına açık renk çizgi az belirgin şekilde kuyruğa kadar uzanmakta ve kuyruk üzerinde son bulmaktadır. Bu çizgiler arasında bir sıra ve yanlarda da birer sıra olmak üzere iki koyu lekeler kuyruğa kadar dizilirler. Kuyruk üzerinde vertebral sahadaki lekeler kaybolmaktadır. Vücut yanlarında lekeler kuyruk ucuna kadar küçülerek devam eder. Başın gerisindeki açık renkli yarım ay lekeleri belirgindir. Baş altı ve boyun kısmı lekesizdir, geri kalan ventral vücut kısmında ise koyu lekeler kuyruğa kadar dizilir. Fakat vücutun gerisinde bu lekeler daha yoğun ve hemen hemen zemini kaplayacak şekildedirler.

Bu tanım Baran (41), Başoğlu ve Baran (42) ile Tok (18) tarafından Anadolu'da yayıldığı kabul edilen *N.n.persa* alttürü için verilen tanıma uygunluk gösterir. Bununla beraber Wiedl ve Böhme (6) ile Böhme ve

Wiedl (7), Kıbrıs'da yayılış gösteren *Natrix* formunun sırtta açık renk çizgilerin bulunmaması özelliğini baz alarak Kıbrıs'daki formun farklı olabileceğini belirtmektedir. Oysa aynı özelliğe Anadolu örneklerinde de düşük oranda da olsa rastlanmaktadır (41, 42). Bu nedenlerle Kıbrıs formunun *N.n.persa* olara ele alınması kanaatimizce uygundur.

Telescopus fallax (Fleischmann), 1831

Materyal: N: 1 ZDEU 115/1960, 1, Gönyeli/Lefkoşa, [8*], 12.09.1960, Leg. Ö. K. Gülen.

Alkol materyelinde desen şöyledir: Baş üstü zemin renginden daha koyu, gövde üstünde genellikle ayrı olan lekeler yer yer birleşmiştir. Kuyruk üzerinde bu lekeler çoğunlukla ayırtır. Gövde üzerindeki leke sayısı 42'dir. Yan taraflardaki lekeler sırt lekeleri ile birleşmektedir.

Baran (41)'da belirtildiği gibi bu örneğin *T.f.cypriaca* olarak alınması uygundur.

Familya: Viperidae

Vipera lebetina (Linnaeus), 1758

Materyal: N: 1, ZDEU 187/1984, 1, Mallıdağ Köyü-Esentepe/Cirne, [13*], 15.09.1984, Leg. M. Kofali.

Jüvenil alkol materyeli örneğimizde sırt lekeleri 4 sıra halinde olmakla birlikte, ortadaki 2 sıra yer yer birbirleriyle birleşmiş ve bunlar birbiri ardına gelen lekelerle çoğunlukla ince bir şerit oluşturmuştur. Keenardaki lekeler arasında ventral plaklara yakın küçük boyda lekeler bulunmaktadır. Ventral tarafın zemin rengi koyu ve lekeli mermer görümündedir.

Bu türe ait ergin bir örnek Yeni Erenköy-Magosa Yolu üzerindeki Kumyalı [17]'da, saat 21.00 civarında görülmüş ancak yakalanamamıştır.

Böhme ve Wiedl (7) Güney Kıbrıs'dan elde ettikleri bir örnekte supraciliar plaklardan oluşan kenarın, *Pseudocerastes*'te olduğu gibi çıkıştı oluşturduğunu belirtmelerine rağmen elimizdeki Kuzey Kıbrıs örneğinde böyle bir özellik gözlenmemiştir. Kıbrıs'taki örnekler Baran (41) ile Başoğlu ve Baran (42)'da olduğu gibi nominat ırk, *V.I. lebetina* olarak kabul edilmiştir.

Yukarıda tesbit edilen türlere ilaveten *Eryx jaculus*, (ZDEU 116/1960) ve *Elaphe situla* (ZDEU 28/1962) türlerine ait birer örnek ZDEU kolleksiyonunda mevcuttur. Ancak şimdije kadar Kıbrıs ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak yapılan çalışmalarda (2, 4, 7, 41, 42) bu türlerin Kıbrıs'da mevcudiyeti konusunda kayıt bulunmaması, keza örneklerin eski tarihli alkol materyali olması ve şimdiki çalışmada da tesbit edi-

lememesi nedeni ile bu türlerin Adadaki yayılışı şimdilik şüpheli karşılanmaktadır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmamız süresince (1989-1994) toplanmış olan örneklerden, daha önceden Kıbrıs için çeşitli araştırmacılar tarafından kaydedilmiş olan bazı türlerin (*Eumecus schneideri*, *Natrix natrix*, *Malpalon monspessulanus* ve *Telescopus fallax*) belirlenememiş olması, bunların soylarının ciddi bir tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu işaret etmektedir. Hatta varlığı tarafımızdan şüphe ile karşılaşmış olmasına rağmen *Eryx jaculus* ve *Elaphe situla*'nın da ortadan kalkmış olabileceği düşünülebilir.

Buna etken olarak artan nüfusa pareləl şekilde düzensiz yerleşim, betonlaşma, kuraklık ve mevcut su kaynaklarında azalma, savaşlar ve en önemlisi yerel halkın bu hayvanlara karşı olumsuz davranışları ve bilgisizlik gibi nedenler sayılabilir. Bu nedenlerle bu konuda Kıbrıs'daki hükümetlerin yasal koruma önlemleri almaları ve halkın sahip oldukları biyolojik değerleri koruma yönünde bilgilendirilmelerini sağlamaları gerekmektedir.

Teşekkür

Araştırma esnasında çeşitli açılardan bizlere yardımcı olan Lapta (Girne, K.K.T.C.) kasabası halkına, Göçmen Ailesi'ne ve bilhassa arazi çalışmalarına aktif olarak katılan küçük dostumuz sevgili Orhan Sağlam'a (Şekil 24) teşekkürü bir borç biliriz.

Kaynaklar

1. Boulenger, G.A., A list of the Reptiles and Batrachians of Cyprus, Bull. Cypr. Nat. Hist. Soc., 1: 1-3, 1910.
2. Osenegg, K., Die Amphibien und Reptilien der Insel Zypern, Univ. of Bonn (The thesis of M. Sc.), 1989.
3. Schärtl, B. und Sigg, H., Die herpetofauna der Insel Zypern. Teil 1. Die herpetologische Erforschung/Amphibien Herpetofauna. 11 (61): 9-18, 1989.
4. Schärtl, B. und Sigg, H., Die herpetofauna der Insel Zypern. Teil 2. Schildkröten, Echsen und Schlangen, Herpetofauna 11 (62): 15-26, 1989.
5. Schärtl, B., Eine neue Zornnatter aus Zypern, Coluber cypriensis n. sp. (Reptilia. Serpentes, Colubridae) Revue suisse Zool., 92 (2): 471-477, 1985.
6. Wiedl, H. und Böhme, W., Wiederentdeckung der Ringelnatter (*Natrix matrix* ssp.) auf Zypern-vorläufiger Bericht. Herpetofauna, 14 (80): 6-10, 1992.

7. Böhme, W. and Wiedl, H., Status and Zoogeography of the Herpetofauna of Cyprus with Taxonomic and Natural History Notes on Selected Species (Genera *Rana*, *Coluber*, *Natrix*, *Vipera*). *Amphibia and Reptilia. Zool. Mid. East.* 10: 31-52, 1994.
8. Schmidtler, J. F., Zur Bestandsituation der Amphibien und Hydrophilen Reptilien aus der Insel Zypern. *Salamandra*, 20 (1): 43-49, 1984.
9. Başoğlu, M. ve Baran, I., Türkiye Sürüneleri Kısımları 1. Kapı: *Plumbaba* ve Kertenkeleler. E. Ü. Fen Fak. Kitaplar Ser. No: 76, Bornova-İzmir, 1977.
10. Budak, A. ve Göçmen, B., Kuzey Kıbrıs *Lacerta laevis* Gray, 1838 (Sauria: Lacertidae) Örnekleri Hakkında. *Doğa Tr. J. of Zoology*, 19 (3): 1-15, 1995.
11. Budak, A., Anadolu'da Yaşayan *Lacerta laevis*, *Lacerta danfordi* ve *Lacerta anatolica*'nın Taksonomik Durumları ve Coğrafik Yayılışları Üzerinde Araştırmalar. E. Ü. Fen Fak. İlimi Rap. Ser. No: 214: 1-59, 1976.
12. Werner, F., Reptiles from Mount Troodos, Cyprus. *Proc. Zool. Soc. London*, 3: 655-658, 1936.
13. Leviton, A. E., Gibbs, J. H., Heal, E. and Dawson, C. E., Standards in Herpetology and Ichthyology. Part 1. Standard Symbolic Codes for Institutional Resource Collection in Herpetology and Ichthyology. *Copeia*, 3: 802-832, 1985.
14. Schneider, H. and Nevo, E., Bio-Acoustic Study of the Yellow-lemon Treefrog, *Hyla arborea savignyi* Audoin. *Zool. Jb. Physiol.*, 76: 497-506, 1972.
15. Schneider, H., Sinch, U. and Nevo, E., The Lake Frogs in Israel Represent a New Species. *Zool. Anz.*, 228 (1/2): 97-106, 1992.
16. Arıkan, H., On a New Form of *Rana ridibunda* (Anura: Ranidae) from Turkey. *Ist. Üniv. Fen Fak. Bio. Derg.*, 53: 81-87, 1988.
17. Arıkan, H., Özeti, N., Çevik, I. E. ve Tosunoğlu, M., *Rana ridibunda caralitana* (Anura: Ranidae)'nın Göller bölgesinde Dağılışı. *Tr. J. of Zool.*, 18: 141-145, 1994.
18. Tok, V., Reşadiye (Datça) Yarımadası Herpetofaunası Üzerinde Taksonomik ve Biyolojik Araştırmalar. E. Ü. Fen. Bil. Enst., Bornova-İzmir (Doktora Tezi), 1993.
19. Baran, I. und Gruber, U., Taxonomische Untersuchungen an Türkischen Gekkoniden. *Spixiana*, 2: 109-138 München, 1982.
20. Baran, I. ve Öz, M., Anadolu Agama stellio (Agamidae: Reptilia) Populasyonlarının Taksonomik Araştırılması. *Doğa Bil. Der.*, Ser. A, 9: 161-169, 1985.
21. Daan, S., Variation and taxonomy of the Hardun Agama stellio (Linnaeus, 1738) (Reptilia, Agamidae). *Beaufortia Zool. Mus. Univ. Amsterdam*, 172 (14): 109-134, 1967.
22. Werner, F., Das Tierreich, Chamaeleontidae. Königl Preub. Acad. der Wissens zu Berlin, H. 27. s. 52 (Autorisierter Neudruck Weinheim Verlag Von J. Cramer, 1966). 1911.
23. Boulenger, G. A., monograph of the Lacertidae. Vol. 2. Johnson Reprint Company Ltd., London, 1921.
24. Eiselt, J. und Schmidtler, J. F., Der *Lacerta danfordi*-Komplex. *Spixiana* 9 (3): 289-328, 1986.
25. Bischoff, W. und Schmidtler, J. F., Ergebnisse Zweier Lacertiden-Exkursionen nach Syrien. die Eidechse. *Jg. S. 12*: 4-22, 1994.
26. Hoofien, J. H., Contributions to the Herpetofauna of Mount Hermon No. II on Some Lacertids and Colubrids. *Israel J. Zool.*, 17: 199-204, 1968.
27. Hoofien, J. H., A Note on the Wall Lizard of Petra, Transjordan. *Israel J. Zool.*, 18: 39-40, 1969.
28. Hoofien, J. H., Sivan, N. and Werner, Y. L., deletion of *Lacerta danfordi* (Reptilia: Lacertidae) from the Herpetofaunal List of Petra (Jordan) and Mt. Hermon, with Zoogeographical implication. *Israel J. Zool.*, 37: 95-105, 1990.
29. Müller, L. und Wettstein, O., Amphibien und Reptilien vom Libanon. *SB. Akad. Wiss. Wien, mathem.-naturw. Kl.*, Abt. 1, 142: 135-144, 1933.
30. Müller, L. und Wettstein, O., Über eine neue *Lacerta*-Form aus dem Libanon. *Zool. Anz.*, 98: 218-223, 1932.
31. Kumlutaş, Y., Anadolu'da Ablepharus kitalbelii (Sauria: Scincidae)'nın Bireyse ve Coğrafi Variasyonu Üzerinde Araştırmalar. *Doğa-Tr. J. of Zoology* 17: 103-115, 1993.
32. Baran, I. ve Budak, A., Anadolu'dan Yeni Bir *Ophisops elegans* (Lacertidae, Reptilia) Formu Hakkında. E.Ü. Fen Fak. Der. Ser. B, 2(2): 185-192, 1978.
33. Baran, I., Batı ve Güney Anadolu'da Yaşayan *Ophisops elegans* Populasyonlarının Taksonomik Durumu, *Doğa Bil. Der.*, 6: 19-26, 1982.
34. Darewsky, I. S. und Beutler, A., *Ophisops elegans* Menetries 1832-Schlangenauge. -In: Böhme, W. (Ed.): *Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas*, 1 (I): 461-477, 1981.
35. Fuhn, I. E., Über die unterarten von *Ablepharus kitalbelii* (Bibron and Bory de st. Vincent, 1933) (Sauria: Scincidae). *Vesnik Cs. Spol. Zool. (Acta Soc. Zool. Bohemoslov)*, 34 (1): 9-17, 1970.
36. Eiselt, J., Ergebnisse zoologischer Sammelreisen in der Türkei. Bemerkenswerte Funde von Reptilien. II. Ann. Naturhistor. Mus. Wien., 80: 803-814, 1976.
37. Baran, I., Türkiye'de Scincidae Familyası Türlerinin Taksonomisi. *Doğa Bil. Der.*, 1: 217-223, 1977.
38. Pasteur, G., A Survey of the Species Groups of the Old World Scincid Genus *Chalcides*. *J. Herpetol.*, 15 (1): 1-16, 1981.
39. Mermer, A., Anadolu'da Yaşayan *Chalcides ocellatus* (Sauria: Scincidae) Üzerinde Taksonomik ve Biyolojik Araştırmalar. *Doğa Tr. J. of Zoology* (Baskıda).
40. Budak, A., Türkiye'de *Mabuya vittata* (Scincidae: Lacertilia)'nın Bireysel ve Coğrafi Variasyonu Üzerinde Araştırmalar. E.Ü. Fen Fak. İlimi Rap. Ser., No: 162: 1-24, 1974.
41. Baran, I., Türkiye Yılanlarının Taksonomik Revizyonu ve Coğrafi Dağılışları.. TBTAK Yayınları, No: 309, T.B.A.G. Seri No: 9, Ankara, 1976.
42. Başoğlu, M. ve Baran, I., Türkiye Sürüneleri. Kısımları 2. Yılınlar. E. Ü. Fen Fak. Kitaplar Ser. No: 81, Bornova-İzmir, 1980.
43. Leviton, A. E., Anderson, S. C., Adier, K. and Minton, S. A., Handbook to Middle East Amphibians and Reptiles. Contr. Herpetol., 8, Oxford, Ohio, 1992.